Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 59, Ağustos 2022, s. 299-312
ISSN: 2149-0821 Doi Number:http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.63776

Öğr. Gör. Sevda DEMİR PARLAK
Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Moda Giyim Tasarımı Bölümü
sevda.demirparlak@deu.edu.tr

KAVRAMSAL TASARIM YAKLAŞIMLARINDA GİYSİNİN METAFOR OLARAK KULLANIMI

Özet

Kavramsal tasarım yaklaşımı özellikle 1980'li yıllarda, giyim modası alanında etkinliğini artırmıştır. Bu dönemde Postmodernizmin etkisiyle şekillenen giyim modasında kavramsal yaklaşımlar, toplumsal anlamda kültür, gelenek, inanç, cinsiyet ve kimlik normlarını, bu unsurlar paralelinde oluşan ideolojileri ve sınıflandırmaları sorgulayan bir yapılanmayı beraberinde getirmiştir. Kavramsal yaklaşımlar toplumsal değerler sisteminde giysi-beden ilişkisi üzerine yoğunlaşmış, giysinin anlamı ve işlevselliğini yeniden tanımlayarak temsiliyet değişkenliği yaratmıştır. Bu oluşumda etkili olan moda tasarımcılarının tasarımlarında öne çıkan kavramsal içeriklerin incelenmesini amaçlayan bu çalışma nitel yöntemle araştırılmış, yorumlayıcı ve betimleyici bir yaklaşım izlenerek hazırlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, çağdaş kavramsal modanın öncü isimleri olan Issey Miyake, Yohji Yamamoto, Rei Kawakubo, Maison Martin Margiela, Hüseyin Çağlayan ve Alexander McQueen'in koleksiyonları incelenmiş, görsellerle desteklenen örneklerin analizleri ve değerlendirmeleri yapılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda toplumsal kodlara odaklanan moda tasarımcılarının, felsefi bir konumlandırmayla kavramsal fikirlerini sanatsal anlatımlardan da yararlanarak yorumladıkları görülmüştür. Bu moda tasarımcıları, kavramsal tasarım yaklaşımları ve radikal sunum yöntemleriyle giyim nesnelerini metafor olarak kullanmışlar, moda ve giyim alışkanlıklarıyla ilgili değer yargıları klişelerini yıkmışlardır.

Anahtar kelimeler: Kavramsal moda, Kavramsal yaklaşım, Metafor

USAGE OF CLOTHING AS A METAPHOR IN CONCEPTUAL DESIGN APPROACHES

Abstract

The conceptual design approach has maximized its efficiency in the field of clothing fashion, especially in the 1980s. In this period, conceptual approaches in clothing fashion, shaped by the influence of Postmodernism, brought with it a structure that questioned culture, tradition, belief, gender and identity norms, ideologies and classifications formed in parallel with these factors. Conceptual approaches focused on the clothing-body relationship within the framework of the social value system, redefining the meaning and functionality of clothing and creating representational variability. This study, which aims to investigate the fashion designers who are influential in this phenomenon and their prominent conceptual contents in terms of their designs, has been researched using a qualitative method and has been prepared by following an interpretive and descriptive approach. For this purpose, the collections of Issey Miyake, Yohji Yamamoto, Rei Kawakubo, Maison Martin Margiela, Hüseyin Çağlayan and Alexander McQueen, who are the leading names of contemporary conceptual fashion, were examined and the samples supported by visuals were analyzed and evaluated. As a result of this study, it has been observed that fashion designers who focus on social codes interpret their conceptual ideas with a philosophical positioning by making use of artistic expressions. These fashion designers have used clothing objects as metaphors with their conceptual design approaches and radical presentation methods, and they have broken down the stereotypes with respect to fashion and clothing habits.

Keywords: Conceptual fashion, Conceptual approach, Metaphor

GİRİŞ

Postmodern moda, içinde barındırdığı felsefe ve teorileriyle kendine özgü bir yapılanma içerisinde yer almış hem aidiyet hem de ayrışmayı vurgulayan politik bir duruş sergileyerek metaforik bir dille temsilerde bulunmuştur. Modanın sosyal hiyerarşik özelliğini kaybetmeye başlaması ile giyimin temsil ettiği anlamlar kesin yargılarını yitirerek bulanıklaşmış, soyut ve daha çok da sembolik olarak değerlere vurgu yapan tasarım yöntemleri önem kazanmaya başlamıştır. Bu tasarım yöntemleri toplumsal değerlere, moda tarihine ve sanat disiplinlerine atıfta bulunan ve aynı zamanda sorgulayan ifadeleri içermiş, eklektik ögelerin kullanımıyla bir üslup melezliğini oluşturmuştur.

Hem temellük etme hem de yeniden bağlamsallaştırma, postmodernist pratiğin tanımında kilit bir rol (English, 2013: 134) oynadığı için Postmodern moda nosyonunun temelinde, eklektik yapı ve multidisipliner anlayış ile çoğulculuk yer almış, kavramsalcılığın hâkim olduğu yaklaşımlar söz konusu olmuştur. Bu bağlamda Postmodernist eğilimlerle giyim modasında kendine yer bulan yapıbozum/dekonstrüksiyon, giysinin anlamını ve konstrüksiyonunu değişikliğe uğratarak giysinin kavramsallık ve temsille ilgili özelliklerini öne çıkarmıştır.

Giyim modasındaki köklü değişikliklerde etkili olan çağdaş kavramsal tasarım yaklaşımın araştırılmasını amaçlayan bu çalışma, Issey Miyake, Yohji Yamamoto, Rei Kawakubo, Maison

Martin Margiela, Hüseyin Çağlayan ve Alexander McQueen örneğinde hazırlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda kavramsal modanın öncü isimleri olan bu moda tasarımcılarının koleksiyon analizleri yapılmış, tasarımlarındaki kavramsal içerik karakteristik örneklerle ve görsellerle desteklenerek yorumlanmıştır. Sözü edilen bu moda tasarımcıları kavramsal yaklaşımlarıyla, giyim modasında işlevsellik kadar sanatsal anlatım diline de önem vermiş ve sanatsal ifade yönteminde giysiyi metafor olarak kullanmışlardır.

Bu oluşumda etkili olan moda tasarımcılarının tasarımlarında öne çıkan kavramsal içeriklerin incelenmesini amaçlayan bu çalışma nitel yöntemle araştırılmış, yorumlayıcı ve betimleyici bir yaklaşım izlenerek hazırlanmıştır.

1. Giyim Modasında Kavramsal Tasarım Yaklaşımları

Modanın, içeriklerini çeşitlendiren ve tanımını değiştirerek yeniden tanımlayan postmodernist dönem, keskin ayrımların ortadan kalmasına da katkıda bulunmuştur (Kawamura, 2005: 166). Bu dönemde tasarım pratiklerinde olduğu gibi moda tasarımında da kavramsal yaklaşım ve deneysel tavır eleştirel anlatımı beraberinde getirmiş, moda tasarımcıları tarafından giysi metafor olarak kullanılmıştır. Değerler sisteminin sorgulandığı giyim tasarımı koleksiyonlarında kavram odaklı temalar varlık göstermiş, estetik giyim nesnelerinin anlamlandırma biçimleri değişikliğe uğrayarak yeni bir estetik gelişmiştir.

"Düşünce sanatı olarak bilinen kavramsal sanatta sanatçı, ürettiği bir yapıt aracılığıyla bir düşünceye özgün bir biçim verir. Dolayısıyla yapıttan çok fikir öne geçer. Avangarda olduğu gibi burada da geleneksel sanat anlayışının önüne geçilir" (Aktulum, 2020: 15). Giyim modası alanında kavramsal sanat yaklaşımına paralel bir tasarım ve yaratım süreci gerçekleşmiş, "nesneyi esas alan sanat yapıtı" fikrinden uzaklaşılmış ve bu deneyimlerin bir uzantısı olarak, "giyilebilir sanat" ifadesi, yüksek işçilikle üretilen giysiler için değil, tasarımda sanat dilinin öne çıktığı farklı malzeme kullanımı, form ve hacimsel özelliklerin hâkim olduğu avangart giysiler için kullanılmaya başlanmıştır. Bu deneysel tavır, tasarım anlayışında disiplinlerarası etkileşimin önemini artırmış ve giyim nesnesinin görsel etkisi kadar içerdiği düşünsel anlam üzerinde durulmuştur (Mackenzie, 2017: 112).

Moda tasarımcının ideolojisi (öznelliği) ile kavramsal giysi tasarımlarında, varolan kültürel unsurların verileri kullanılarak görsele ve satmaya yönelik ürünler üretme çabasından uzaklaşılmış ve düşünsel nesneler yaratılmıştır. Moda tasarımcısı bunu yaparken, kullandığı verileri düşünsel ve kavramsal olarak dönüştürmüş, yapıbozuma uğratarak yeni bir bağlamda ve yeni bir biçimde üretimini gerçekleşmiştir (Aktulum, 2020: 22, 37, 73). Giysinin bedenle olan ilişkisi sorgulanmış ve estetik yanından daha çok kavramsal içeriği değerli kılınmıştır. Anlam ve yaratma sürecini önemseyen bir yaklaşımla, kavramla nesnenin örtüşmesi üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. "Sanatı, sanat yapıtını ve sanat yapıtının kullanım biçimlerini sorgulayan Kavramsal Sanatın, her şeyin bir alt-metin ya da anlam taşıdığını savunması (Smith, 2000: 34) ile etkileşim göstermesinin bir getirisi olarak "kavramsal moda" ifadesi ortaya" (Sabanuç Gönül, Bağrışen, 2016: 97) çıkmıştır.

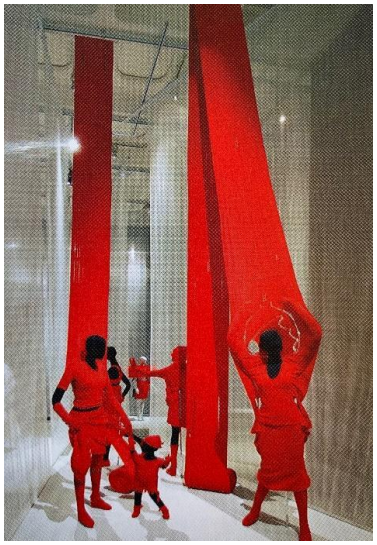
Bu bağlamda tasarlanan giysilerin sanatsal ifadelendirmeleri, biçimsellikten öte nesnenin içerdiği düşünceye odaklı olmuş ve ilettiği mesajlar moda sisteminin mevcut yapılanmasına eleştirel nitelikler göstermiştir. Giyim modasının tasarım alanına yönelik bu radikal değişim, 1980'li yıllarda Japon moda tasarımcılarıyla başlamış, Antrep'ten gelen Ann Demeulemeester, Dries Van Noten ve Maison Martin Margiela ile devam etmiş, Hüseyin Çağlayan, Alexander

McQueen, Viktor & Rolf, Iris Van Harpen, Helmut Lang ve Jil Sander gibi birçok moda tasarımcısı ile hız kazanmıştır. Bu moda tasarımcıları tasarım ve sunum yöntemlerinde, güncel sanatla bağdaşan stratejiler kullanarak teatral gösteriler, sergiler ve müzelerde yer alabilecek giysiler tasarlamışlardır (Svendsen, 2008: 91). Tasarım yöntemleri kadar yenilikçi sunum yöntemleri de sanat ve giysi ilişkisine farklı boyutlar kazandırmıştır.

2. Kavramsal Modanın Öncü Moda Tasarımcıları

Çağdaş kavramsal modanın kökenleri, Japon moda tasarımcıları Issey Miyake, Yohji Yamamoto ve Rei Kawakubo'ya dayandırılmaktadır. Japon moda tasarımcıları, Batı'nın güzellik, statü, teşhir ve cinsellik kavramları üzerine kurulu yerleşik moda sistemine, provokatif kavramsal yaklaşımları ile meydan okumuş, görsel anlatıların dışında ve güncel moda eğilimlerinin tersine zamansız, entelektüel, soyut koleksiyonları ile yaratıcılığın yeni ve benzersiz bir ifadesini sunmuşlardır. Bu moda tasarımcıları yenilikçi bakış açısıyla, mirasları olan geleneksel kültürlerinin izinde anlam ve bellek üzerinde durarak, giysinin estetiğinden daha çok kavramsal içeriğine yönelmişlerdir (English, 2013: 125).

Issey Miyake, Batı modasında daha önce hiç görülmemiş yeni elyaflara yönelmiş, Reiko Sudo, Makiko Minagawa ve Dai Fujimara gibi sanatçı tasarımcılarla yaptığı ortak çalışmalar, araştırmacı-yaratıcı sürecini şekillendirmiştir. Miyake'nin çalışmalarında, "bir parça kumaş" kavramı öncellikli olmuş, Japon giyiminin geleneksel yapısını temel alarak düz formlarla tasarladığı rahat giysiler ile Japon kültüründe boşluğu temsil eden "ma" kavramına atıfta bulunmuştur (Fukai, vd. 2005: 504). Miyake 1989 yılında "Pleats Please" serisini pilili kumaşları kullanarak gerçekleştirmiş, işlevsel ve aynı zamanda modern sadeliği vurgularken deneysel ve kavramsal yaklaşımını metaforik bir anlatımla sanatsal bir ifadeye dönüştürmüştür (Handley, 1999: 132).

Şekil 1: Issey Miyake, 1999, "A-POC" koleksiyonu (Kenneddy, Stoehrer, Calderin, 2013: 378).

Şekil 2: Issey Miyake, "Making Things" sergisi (Sato, Chandes, 1999: 14).

Miyake, gelenek ve teknolojiyi birleştirerek 1993 yılında Makiko Minagawa ile yaklaşık on yıldır üzerinde çalıştığı kumaşlarla "Flying Saucer Dresses"i sunmuştur. Bu çalışmalar, origami sanatına atıfta bulunurken kumaşlarla yaratılan renk kaleydoskopuyla da kullanıcının hareketleriyle oluşan desen ve rengin etkileşimini odak noktası yapmıştır (English, 2013:133). 1998 yılında Miyake, 1976 yılından itibaren üzerinde titizlikle çalıştığı "One Piece of Cloth" (Tek parça giysi) konseptinin geliştirilmiş versiyonu olan "Just Before" İlkbahar/Yaz koleksiyonu ise metrelerce tüp örme kumaşın kullanıcı tarafından kesilerek giysilere dönüşmesi sonucu oluşmuş, yenilikçi ve deneysel tasarım yaklaşımı dikkat çekmiştir. Bu projenin devamında Miyake 1999 yılında tekstil mühendisi Dai Fujiwara ile geliştirdiği ve geleneksel Japon giyim pratiğinden yola çıkarak hazırladığı Şekil 1'de yer alan "A-POC" A Piece of Cloth (Bir parça kumaş) koleksiyonunu sunmuş, dikişsiz giysileriyle geleceğin giyim alışkanlıklarına tamamen yeni bir etik önermiştir (Fukai, vd. 2005: 504).

Şekil 3: Issey Miyake'nin "Making Things" sergisi (Sato Chandes, 1999: 15, 145).

Miyake'nin Şekil 2 ve Şekil 3'te görselleri yer alan "Making Things" adlı sergisi Paris'te, Fondation Cartier'de gerçekleşmiş, giyim kavramına yönelik soruları içerisinde barındırmıştır. Miyake'nin çalışmaları yalnızca kültürel açıdan farklı bir ara yüz oluşturmakla kalmamış, aynı zamanda sembolik referans ve anlam zenginliğini de aşılamıştır (English, 2013: 134). Miyake'nin kreasyonları beden ve devinime ilişkin sorular ve kavramlar üzerine temellenmiş, kumaşla beden arasında yer alan uzam (space) üstünde çalışılmış ve biçime, olası binlerce hareket verilerek modaya heykelsi bir boyut kazandırılmıştır (P Sanat Kültür, Antika, 1998: 53). Miyake metaforik ve özgün sanatsal anlatımlarla tasarladığı anamorfoza uğramış giysileri, kavramsal modanın tipik örnekleri arasında yer almaktadır.

Miyake gibi Kawakubo ve Yamamato'da beden ve giysi arasındaki boşluğa odaklanırken, "beden"in güzel sanatlardaki keşfini ilham almış ve buradan hareketle kavramsal tasarımlar yaratmışlardır (Cottington, 2013: 128). Comme des Garçons'un kurucusu olan Kawakubo tasarımlarında minimalizmi ve sadeliği benimseyerek; tüm sınıflandırmaları ve ideolojileri,

güzellik, cinsiyet ve işlev kavramlarını, bunlarla ilgili belirlenmiş tanımlamaları sorgulayan kavramsal bir yaklaşım içerisinde olmuş ve postmodernist modanın temsilcisi olarak değerlendirilmiştir (Fogg, 2014: 403). Çalışmalarında soyut kavramlardan yola çıkan Kawakubo, özgün yöntemleriyle, odaklandığı kavram veya kavramları, giysiyi de metafor olarak kullanarak cisimleştirmiştir (Kawamura, 2005: 103).

Kawakubo'nun tasarım felsefesine içkin olan kavramsallaştırmaları, her zaman sınırları zorlamış ve geleceğe projeksiyon tutmuştur. Japon geleneksel kumaşlarını temel alan Kawakubo, "kendiliğindenliğe" güvenmektedir ve bu kavramın olasılıkları çalışmalarını şekillendirmektedir. Japon kültürü öğretilerine atıfta bulanan bu ve benzeri kavramlar esasen Zen Budist felsefesi bağlamında değerlendirilerek "kusurluluk", "yoksulluk" ve "basitlik" ile ilgili takdirin altını çizmektedir. Moda tasarımcısının çalışmalarında kullandığı karmaşık yapım teknikleri, dokunsal yüzeyler, ışık ve gölgenin heykelsi etkileşimi hem kavramsal yaklaşımını ortaya çıkarmakta hem de giysinin metaforik etkisini güçlendirmektedir (English: 2013: 130, 131, 137). 1980'li ve 1990'lı yıllardaki tasarımlarında sökülmüş, yıpranmış ve yırtılmış malzemelere odaklanan Kawakubo, kavramsal yaklaşımla ve yapıbozum teknikleriyle deneysel çalışmalar yapmış, heykelsi estetiği kullanarak Şekil 4 ve Şekil 5'te örnekleri yer alan tasarımlarında olduğu gibi vücudun fizikselliğine kontrast soyut bir cazibe yaratmıştır (Fogg, 2014: 405). Kawakubo "anti-estetik" kavramıyla tanımlanan çalışmalarında (Şekil 6) eril ve dişil bileşenleri birleştirmiş, yarı bitmiş giysilerinde klasik terziliğin yapısını bozan sarma, sıkıştırma ve bükme gibi tasarım yöntemlerini kullanarak, arkitektonik biçimler yaratmış ve güçlü metaforik anlatımlarda bulunmuştur (Kenneddy, vd. 2013: 372).

Şekil 4: Rei Kawakubo, Comme des Garcons, 1992 Kış Hazır Giyim koleksiyonu, (Borrelli-Persson, 1992).

Şekil 5: Rei Kawakubo 1997 İlkbahar/Yaz koleksiyonu (Kenneddy, vd. 2013: 372).

Şekil 6: Rei Kawakubo 1998 Sonbahar/Kış koleksiyonu (Fukai, vd. 2005: 653).

2017 yılında, "Rei Kawakubo / Comme des Garçons: the Art of the In-Between" sergi New York Metropolitan Müzesi'nde gerçekleşmiş ve moda tasarımcısının Paris'e çıkışından itibaren tüm gerçekleştirdiği kreatif üretimin kavramsal düalitelerden oluşan başlıkları bütün halinde ele alınmıştır. Bu başlıklarda "Absence/Presence (Yokluk/Varlık), High/Lowé (Yüksek/Alçak), Then/Now (Sonra/Şimdi), Self/Other (Kendi/Öteki), Object/Subject (Nesne/Özne), gibi kavramlar yer almakta olup, sergi öte yandan Kawakubo'nun ölüm, doğum ve bağlanma gibi varoluşsal süreçlere olan ilgisine de değinmektedir" (Şahin, 2019: 76).

Yohji Yamamoto, varoluşçu bir felsefe tarafından yönlendirilmiş, çalışmalarını dingin ve mütevazi bir duyarlıkla oluşturarak, biçimle anlam ve bellek arasında bağlantı kuran bir entelektüalizmin temsilcisi olmuştur. Yamamoto'nun bu tavrı filozof-tasarımcı olarak anılmasını sağlamıştır. Batı'nın kusursuzluk üzerine kurulu moda sistemine tezat bir tutum sergileyen Yamamoto, iyi bir kesim ustası olmasına rağmen çalışmalarında kasıtlı olarak bitmemiş ve yarım bırakılmış görüntüler ile "yaşam döngüsü" ile ilgili kavramları öne çıkararak kullanıcıyı bu deneyime dahil etmiştir. Moda tasarımcısının bu yaklaşımı, Şekil 7 ve Şekil 8'de örnekleri yer alan tasarımlarında giyim nesnesinin var olan bağlamlarına ve anlamlarına ilişkin yeni bir vizyon sunmuştur. Yamamoto'nun ilham kaynağı; kırık, soluk, kirli, lekeli vb. şeyleri tanımlamak için kullanılan Japonca "hifu" kavramı olmuştur (English, 2013: 129).

Şekil 7: Yohji Yamamoto, 1990 koleksiyonu (Mc Dowell, 2000: 220).

Şekil 8: Yohji Yamamoto, 1996 Kış koleksiyonu (Fukai, 2002: 684).

Şekil 9: Yohji Yamamoto, 1998 koleksiyonu (Fukai, 2002: 682).

Kendi kültürel öğretilerinin izini süren moda tasarımcısı, geçmişi geleceğe taşıyan bağlantıları, tasarımlarında kumaşa şekil verirken kullandığı kesme, yırtma, ezme, buruşturma ve eskitme gibi yöntemlerle kurarak, Şekil 9'daki örnekte görüldüğü gibi ütopik ve metaforik anlatımlarda bulunmuştur. Kawakubo'ya kıyasla daha az kavramsal yaklaşım sergilemiş olsa da

Yamamoto'nun çalışmalarındaki kavramsal ve deneysel yaklaşım derin bir düşünce yapısını açığa çıkarmış, bedeni yücelten ritüelistik formlar, eski ve yeninin birlikteliğini kusurlu ve hatalının mükemmelliğinde ortaya çıkarmıştır (Luna, 2014: 11, 15).

Miyake, Yamamoto ve Kawakubo, "Japon tasarım yaklaşımının ayrılmaz bir parçası olan "kültür", "kavramsallaştırma" ve "deneysellik" kavramları çerçevesinde çalışmalarında; özne/nesne, eski/yeni, güzel çirkin, mükemmel/kusurlu, moda/anti-moda, estetik/anti-estetik, stil/anti-stil, simetri/asimetri, cinsiyet/cinsiyetsiz gibi ikili yapılardaki kavramlar ile giyim modasının terminolojisini ve normlarını" (Demir Parlak, 2021: 1686) sorgulamışlardır.

Japon moda tasarımcılarının ardından Antrep'li Maison Martin Margiela, Ann Demeulemeester ve Dries Van Noten gibi moda tasarımcılarının çalışmaları da geleneksel tasarım yaklaşımlarının dışında, yeni eğilimler ile anlam arayışında olmuştur. Bu süreç, "bellek sorunu üzerinden eskiyle yeninin tartışmaya açıldığı, bitmişlik/kapalılık düşüncesinin karşısına açıklık düşüncesinin getirildiği bir dönemdir. Yapısökümcü tasarım anlayışı, …bir açıklık, bitmemişlik, sürerlilik estetiğine kapı aralar. …yaklaşımın en belirgin yöntemi …*yenidendönüştürme/yenidendönüşüm* …(burada daha çok kavramın metaforik anlamından söz ediyoruz) …Dönüştürülen yalnızca eski giysiler değildir, önceki kültürel unsurlar günün koşullarına uygun olarak yinelenebilirler ya da onlara göndermeler, anıştırmalar yapılabilir" (Aktulum, 2020: 39).

Sofistike ve eleştirel felsefe yöntemine dayanan yapıbozum kavramı, moda sistemindeki normatif giyim geleneklerini sorgulayan kavramsal ve avangard yaklaşımları içermiştir. Yapıbozum modası genellikle deneysel kimi zaman da kavramsal yaklaşımlarla; giysinin yapısına odaklanarak giysi ögelerinin, düzeninin ve parçalarının bozulmasına, yerlerinin değiştirilmesine, tamamlanmamış etkisine neden olmuş ve giysinin altyapısını oluşturan teyeller, pensler, astarlar gibi ögeleri görünür kılmıştır (Fogg, 2014: 498, 499).

Şekil 10: Martin Margiela, 2001 İlkbahar "Artisanal" koleksiyonu (Kenneddy, vd. 2013: 204).

Şekil 11: Martin Margiela, 2009 İlkbahar/Yaz koleksiyonu (Oakley Smith, Kubler, 2013: 42).

Şekil 12: Martin Margiela, 2011-2012 Sonbahar/Kış hautue couture koleksiyonu (Kenneddy, vd. 2013: 125).

Yapıbozum modası konstrüksiyon, anlam, kavramsal, deneysel, gerçeküstücülük, biçimi değiştirme gibi tasarım ve sunum yöntemlerine eğilmiştir. Yapıbozum modasıyla anılan (Şekil 12) Maison Martin Margiela çalışmalarında, "iyileştirme" ve "geri dönüşüm" kavramları üzerinde durmuş, bu temaları koleksiyonlarında tekrar tekrar işleyerek giysileri yeniden bağlamsallaştırmıştır. Yeni bir giysi oluştururken, Şekil 10 bir örneği yer alan tasarımında olduğu gibi var olan nesnelerin biçimini değiştirerek, anlamı sorgulamış ve metaforik bir ifadeyle farklı yerlerde kullanım alanı yaratmıştır. Margiela bazı koleksiyonlarında gerçeküstücü bir yaklaşımla Şekil 11'de olduğu gibi "trompe l'oeil" (göz aldatma) kullanılırken bazılarında oran ve boyutlarla oynamış (Mackenzie, 2017: 120), yeni başka biçimlerde giysileri moda döngüsüne dahil etmiştir.

Margiela'nın çalışmalarında giysinin görünümünü, çalışmanın anlamını yansıtacak şekilde kurgulanmış ve bu kurgunun metaforik yönü o çalışmaya ilişkin analizi teşvik etmiştir. Örneğin Margiela'nın 2000 İlkbahar/ Yaz koleksiyonu, parodik ve metaforik bir ifadeyle tasarlanmış ve boyutlandırmalarla ironi yapılmış, oransal olarak oldukça büyük giysiler kullanıcıyı cüceleştirmiştir. Bu koleksiyonun içerdiği sorular ve ortaya çıkan kavramlar, mevcut moda sistemine eleştirel bir özellikte olup, yüksek moda giysilerin görsel oranlarına meydan okumaktadır (English, 2013: 122).

Yenilikçi, deneysel ve kavramsal moda ile anılan diğer bir moda tasarımcısı da Hüseyin Çağlayan'dır. Minimalist estetik ve mimari ögeler Çağlayan'ın tasarımlarının en dikkat çeken unsurları arasında yer almaktadır. Moda tasarımcısının çalışmalarındaki estetik, giysilerin esas bileşenlerinden ve kurgusundan doğmakla birlikte oran, kesim ve bitiş işlemlerinde, çalışmaların niteliğinin veya kullanılan kumaşın kalitesinin önüne geçecek hiçbir süsleme unsuru kullanılmamaktadır (Renfrew, Renfrew, 2014: 56). Çağlayan sadece yarattığı giysileri değil, aynı zamanda giysi sunumlarını da kavramsal içeriğe uygun olarak yapılandırmakta ve çalışmaları çağdaş sanat bağlamında değerlendirilmektedir. Tasarladığı giysilerindeki felsefi konumlandırma, melez kültürel göndermelerle iç içedir. Kavramsal yaklaşımla hazırlanan bu çalışmalar, farklı kültürler ve disiplinler arasında köprü kurarak, yapıbozum ve estetikten didaktiğe çeşitli etkilerle ilişkilendirilmektedir (Fogg, 2014: 505).

Çağlayan, 1993 yılı Central Saint Martins mezuniyet projesinde "yaşam/çürüme" ve "çekicilik/iğrenme" gibi ikili kavramları ele almış, tasarladığı giysilerinin içlerine farklı malzemeleri koyarak gömmüş ve bir süre orada bırakmıştır. Soyut ve felsefi fikirlerle oluşturulan bu çalışma, geçmişle gelecek arasında bağlantı kurmanın ve giysileri anlamlandırmanın metaforik bir yolu olmuştur. Çağlayan bunu yaparken de izleyiciye "çürüme", "devinim" ve "bozulma" gibi kavramları sunarak sorgulatmayı amaçlamıştır (Khan, 2000). Çağlayan'ın başlangıç çalışmalarının temel temaları; "varoluş", "kültürel yer değiştirme", "kültürel kimlik", "kaçış", "göç" ve "sınır" kavramları üzerine işlenmiş (Şekil 13), zamanla kültürel anlamdan ve hafızadan uzaklaşarak uçuş dinamiklerine eğilmiş, "dönüşüm", "başkalaşım", "etkileşim", "hız", ve "cisimsizleştirme" gibi kavramlar odağı olmuş, çalışmaları "tech-couture" olarak adlandırılmıştır (English, 2013: 64), (Fogg, 2014. 505).

Çağlayan, Şekil 14'te örneği yer alan 2000/2001 Sonbahar-Kış "Afterwords" (Sözlerden Sonra) koleksiyonunda ussal yaklaşımı benimsemiş, mültecilerin durumunu konu alarak "göç" ve "yerinden edilme" temasını işlemiştir. Koleksiyona ait tasarımlar, görsel bir araştırma niteliğinde olup sözü edilen bu kavramlara göndermeler yapmaktadır. Diğer taraftan valiz,

sandık ve mobilya parçalarının koleksiyonu oluşturan temel parçalar olması ve bunların bazılarının giysiye dönüşmesi metaforik anlatımı beraberinde getirmiştir.

Şekil 13: Hüseyin Çağlayan, 1999-2000 koleksiyonu (Buxbaum, 1999: 170).

Şekil 14: Hüseyin Çağlayan 2000/2001 Sonbahar-Kış "Afterwords" (Sözlerden Sonra) koleksiyonu (Fogg, 2014, 504).

Çağlayanın Şekil 15'te bir örneği yer alan 2007 İlkbahar/Yaz koleksiyonunda, bilgisayarla çalışan ve biçim değiştiren transformatör giysiler yer almış hem tasarım hem de sunum yöntemleriyle moda dünyasının ilgi odağı olmuştur. Çağlayanın koleksiyonlarındaki teknolojik yeniliklerin kullanımı, çalışmalarının kavramsal yönünü açığa çıkaran bir araç haline gelmiştir. Bu yaklaşımı giysinin söylem alanını genişletmiş, uzaktan kumandalı biçim değiştiren giysilerden, giyilebilir elektroniklerle yaptığı deneylere kadar tasarımlarının ayrılmaz bir parçası olan "dönüşüm" ve "akış" temalarını daha kapsamlı bir şekilde keşfedilmesine olanak tanımıştır (Kenneddy, vd. 2013: 213).

Şekil 15: Hüseyin Çağlayan 2007 İlkbahar/Yaz koleksiyonu (Worsley, 2018: 141).

Alexander McQueen çağdaş tasarım anlayışını, kavram odaklı anlatımı ve sanatsal yaratıcılığıyla ifade etmiştir. McQueen'in koleksiyonları toplumsal olgularla ilgili zengin içeriklere sahip olmuştur. McQueen eleştirel bir yaklaşım sergileyerek özellikle moda sistemine, cinsiyet-cinsel kimlik ve çevre sorunlarına eğilmiş, apokaliptik gelecek distopyalarını içeren kavramlarla bu ve benzeri konuları sorunsallaştırmıştır (Özüdoğru, 2012: 171). McQueen'in tasarımları kavramsal, deneysel, yenilikçi yaklaşımları içermekle birlikte yapıbozumdan etkilenerek sözü edilen konulara ilişkin temaları yeni bağlamlarda ve yeni biçimlerde dönüştürmektedir. McQueen bunları yaparken izleyiciyi düşündürerek uyarılarda bulunmuş ve bu amaç doğrultusunda kavramsallaştırdığı koleksiyonlarının temel dayanağı belli bir "düşünce" ve "anlatı" mantığı olmuştur. Dolayısıyla koleksiyonları alıntı ve göndermelerle dolu olan McQueen mitoloji, felsefe, tarih, edebiyat, resim, fotoğraf ve sinema gibi birçok disiplinden esinlenmiştir (Aktulum, 2020: 74).

Şekil 16: Alexander McQueen, 2001 İlkhar/Yaz "Voss" koleksiyonu (Watt, 2012: 173).

Tasarımları sanatsal açıdan oldukça yüksek değerde olan McQueen, 2001 İlkbahar/Yaz "Voss" koleksiyonunda sergilediği şovla, moda sistemindeki nesnelleşme üzerine durmuş ve ilginç fikirler sunmuştur. Şekil 16'ta görüldüğü gibi sunum için podyum, aynalardan oluşmuş ve geniş dikdörtgen bir kutu ortaya yerleştirilmiştir. Geç başlatılan şov, çoğunluğunu moda basınının oluşturduğu izleyicilerin, bekleme sırasında aynada kendi yansımalarıyla karşılaşmalarına sebep olmuştur. Bu anlamlı hamle izleyicilere kendilerine nesnel açıdan bakma zorunluğu getirirken şov başladığında ise süreç tersine dönmüş ve mankenler kutunun içerisinde izleyiciyle değil kendi yansımalarıyla baş başa kalmaları sağlanmıştır (Svendsen, 2008: 108).

Şekil 17: Alexander McQueen, 2007 İlkbahar/Yaz "Sarabande" koleksiyonu (Watt, 2012: 233).

Şekil 18: Alexander McQueen, 2009-2010 Sonbahar/Kış "The Horn of Plenty" koleksiyonu (Oakley Smith, 2013: 50).

McQueen'in tasarımlarında "ölüm", "hastalık", "kimlik yitimi" ve "parçalanma" gibi kavramlar işlenmiş iç karartıcılık, tekinsizlik, kaygının göstergelerini içeren etkileyici şovlarla sunulmuş ve moda metaforlaşmıştır (Aktulum, 2020: 181). McQueen'in örneği verilen bu ve benzeri kavramsal yaklaşım içeren koleksiyonları, modanın sadece bir tüketim nesnesi olmadığının temellinde belirli anlamlar, ideolojiler ve vizyon barındırdığın altına çizmektedir.

SONUÇ

Soyut veya somut kavramlardan yola çıkan Miyake, Kawakubo, Yamamoto, Margiela, Çağlayan ve McQueen, kendi vizyonları doğrultusunda görsel ve fikirsel tasarım pratikleriyle köprüler kurarak yeni bağlamlar oluşturmuşlar ve yenilikçi siluetleri ile de yaratıcılığın alışılmış tanımlamalarına yeni parametreler üretmişlerdir. Bu moda tasarımcılarının kavramsal yaklaşımları, toplumsal olgular ve moda sistemine yönelik eleştirel bir tavır üzerine temellenmiş, çağdaş tasarım kültürü ve estetiğiyle ürettikleri çalışmalar, kültürel küreselleşmenin yansıması olarak moda alanında değer bulmuştur. Bu çalışmalar içerdikleri duyarlılık ve kavramlar nedeniyle entelektüel ve sanatsal estetiğin modaya yönelik yeni bir ifade şeklini sunmuştur.

Genel giyim estetik normlarını değiştiren ve giyim ilkelerini sentezleyen moda tasarımcıları sürekli yenilik ve değişim arayışında olan moda sistemine kavramsal yaklaşımlarıyla bir duruş sergilemişler, kendi vizyon ve ideolojilerini yansıtan etkili sunumlar düzenlemişlerdir. Bu tip sunumlarda Miyake, Kawakubo, Yamamaoto, Margiela, Çağlayan ve McQueen örneğinde olduğu gibi birçok moda tasarımcısı, teatral, ritülelist ve estetik performanslarıyla tasarladıkları giysileri metaforlaştırmıştır. Bu moda tasarımcıları bunu yaparken, izleyicileri zaman zaman provake ederek toplumsal olgulara yönelik sorunsalları işleyen koleksiyonlarını temellendirdikleri kavramın anlaşılması ve tasarım felsefelerinin kavranması açısından teşvik etmişlerdir. Moda tasarımcılarının kavramsal tasarım yaklaşımları, moda sistemindeki yerleşik algının değişmesini sağlayan oldukça verimli yansımaya neden olmuş, giysinin anlamı ve işlevi yeniden yapılanmıştır.

KAYNAKLAR

Aktulum, K. (2020). Moda ve Metinlerarasılık Alexander McQueen ve Üstgiysisellik, Çizgi Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Buxbaum, G. (1999). Icons of Fashion The 20th Century, Prestel, New York.

Borrelli Persson, L. (1992). https://www.vogue.com/fashion-shows/fall-1992-ready-to-wear/comme-des-garcons.html, Erişim tarihi: 25 Haziran 202.

Cottington, D. (2013). Avangard, Çev. Nursu Örge, Dost Kitabevi, Ankara.

Demir Parlak, S. (2021). "Çağdaş Japon Moda Tasarımcılarının Batı Modasında Yaratığı Yenilikçi Kavram ve Siluetler" Art&Design-2021, Uluslararası Sanat ve Tasarım Araştırmaları Kongresi ve Sergisi, (Sözlü Bildiri), s. 1672-1687, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi ve Kayseri Üniversitesi, Online, Niğde, Türkiye. https://drive.google.com/file/d/1RbsXc4NoCPeMr_o7RdCySbrTPqB-rJcq/view.

English, B. (2013). A Cultural History of Fashion in the 20th and 21st Centuries, Second Edıtıon, Bloomsbury Academic, London.

Fogg, M. (2014). Modanın Tüm Öyküsü, Çev. E. Gözgü, Hayalperest Yayınevi, İstanbul.

Fukai, A. (2002) Fashion, Taschen, Italy.

Fukai, A., Suoh, T., Iwagami, M., Koga, R., Niee, R. (2005). Fashion A History from the 18th to the 20th Century, Taschen, China.

Handley, S. (1999). Nylon the Story of a Fashion Revelution, The Johns Hopkins University Press, USA.

Kawamura, Y. (2016). Moda-loji, Çev. Ş. Özüdoğru, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Khan, N. (2000). "Catwalk Politics", Fashion Cultures, Theories, Explorations and Analysis, (Ed.: Bruzzi, S. ve Church Gibson, P.), Rutledge, Londra, İngiltere.

Kenneddy, A., Stoehrer, E. B., Calderin, J. (2013). Fashion Design, Referenced Rokfort Publisher, China.

Luna, I. (2014). Yohji Yamamoto, Rizoli International Publications, Italy.

Mackenzie, M. (2017). …izmler Modayı Anlamak, Çev. M. Tuna, s. 115, 116, Hayalperest Yayınevi, İstanbul.

Mc Dowell, C. (2000). Fashion Today, Pfaidon Press Lmt., Hong Kong.

Oakley Smith, M., Kubler, A. (2013) Art/Fashion in the 21st Century, Thames&Hudson, London.

Özüdoğru, Ş. (2012). "19. Yüzyıldan Günümüze Moda ve Sanat Etkileşimi*",* Anadolu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Endüstriyel Sanatlar Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

Renfrew, C., Renfrew, E. (2014). Moda Tasarımında Koleksiyon Geliştirme, Çev. Begüm Başoğlu, Literatür Yayınları, İstanbul.

P Sanat Kültür, Antika, (1998). "Issey Miyake "Making Things"", Sayı: 12, Kış 98-99, Raffi Portakal Antikacılık Müzayede Organizasyon ve Danışmanlık A.Ş., s. 38-53, İstanbul.

Sabanuç Gönül, İ., Bağrışen, Y. (2016). "20.yy.dan Günümüze Giyim Tasarımında Deneysel Yaklaşımlar", İdil, 2016, Cilt 6, Sayı 28, Volume 6, Issue 28, s. 91-105

Sato, K., Chandes, H. (1999). Issey Miyake, Making Things, Fondation Cartier pour I'Art Contemporian Scalio, Paris.

Svendsen, L. (2008). "Moda ve Sanat", Çev. Uran Apak, Sanat Dünyamız, Sayı:107, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık A.Ş., s. 8-13, İstanbul.

Şahin, T. (2019). "Japon Avangardı Tasarımcısı Rei Kawakubo'nun Comme Des Garçons Koleksiyonlarında Kadının Korku Unsuru Olarak Temsili", İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Sanat Tarihi Programı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Watt, J. (2012). Alexander McQueen The Life and Legacy, Harper Design, United States America.

Worsley, H. (2018). Modayı Değiştiren 100 Fikir, Çev. Begüm Başoğlu Özer, Literatür Yayınları, İstanbul.